

Határok nélküli világ

Ki emlékszik ma már *Reem Sahwilra*?¹ A palesztin tinédzserre, aki 2011-ben egy libanoni menekülttáborból érkezett Rostockba, s egyike volt azoknak az iskolásoknak, akik idén júliusban találkozhattak Angela Merkel kancellárral. A lány elmondta a kancellárnak, hogy családja éppen kiutasítás előtt áll. A nem túlságosan megrendült Merkel válaszképpen így válaszolt:² „A politika néha nehéz dolog. Sok-sok ezer palesztin él még a libanoni menekülttáborokban. S ha azt mondanánk, »jöhetnek mind«, s hogy »mindenki idejöhet Afrikából is«, nos, akkor az így kialakuló helyzettel nem tudnánk megbirkózni”. Amikor Reem sírni kezdett, Merkel előbb tétovázott, majd megpróbálta a lányt megölelni, végül esetlenül megsimogatta a karját. A *#merkelsimogat hashtag*,^{*} valamint a különböző gúnyolódó rajzok a „simogató” kancellárról azonnal futótűzszerűen kezdtek el terjedni az interneten.

Bizar és szárnalmas jelenet volt ez, de bizonyos értelemben igen figyelemreméltó is. Merkel a CDU vezetője. E párt (bajor testvérpártjával, a CSU-val együtt) fő szervezőereje volt Németországban a menekültellenes bigottságnak és iszlamofóbiának. 1980–81-ben a CDU–CSU emlékezetes hisztériakampányt szervezett a menedéket kérők ellen (akik közül sokan polgárháborúk elől menekültek Libanonból vagy Etiópiából, illetve egy katonai puccs elől Törökországból), „csalóknak” és „segélylesőknek” nevezve őket.

Hasonló kezdeményezések következtek 1986–87-ben, majd a korai kilencvenes években; az utóbbi időszak gyűlöletkampányait elsősorban a CDU pártelnöke, Volker Rühe irodájából irányították. Mindegyik kampányt a menekültekkel szembeni szigorítások követték. Németország bevezette Európa legmesszebbre menő „harmadikország-szabályát”,⁴ amely kiutasította azokat a menekülteket, akik biztonságosnak mondott országból léptek be Németországba, az ország összes szomszédját idesorolva. Kiterjesztették a vízum-kötelezettséget minden jelentősebb számban menekülteket „kitermelő” országra,⁵ egyúttal „szállítási szankciókat” vezettek be, azaz súlyos bírságokat vetettek ki azokra a légitársaságokra, amelyek valakit vízum nélkül

* A közösségi portálokon (Facebook, Twitter, Tumblr, Myspace stb.) használatos keresőszó (a szerk.).

engednek beutazni. E lépések, amelyeket később az egész EU-ban bevezettek, a legtöbb menekült számára lehetetlenné tették, hogy repülővel utazzanak Európába, s így kockázatos tengeri utakra kényszerítették/kényszerítik őket.

Ugyanebben az időszakban Németország táborokat állított föl a menekülteknek, amelyeket magas kerítéssel vettek körül, és ahol az életkörülmények a bentlakók megtörését és megalázását célozták. E politikának Lothar Späth, Baden-Württemberg miniszterelnöke (CDU) volt az úttörője, aki e szavakkal érvelt mellettük: ⁶ „...az afrikai dobok ezt az üzenetet kell, hogy terjesszék: ne gyere Baden-Württembergbe, mert táborban kötsz ki”. A szerencsés kevesek, akiknek mindezek ellenére sikerült menekültjogot kapniuk, egy újabb CDU kezdeményezés nyomán egy évig nem vállalhattak munkát Németországban.

Minden egyes menekültellenes kampányt a rasszista erőszak felángolása követte: pogromok menekültszállók ellen (a leghírhedtebb esetek: Hoyerswerda és Rostock) és rasszista gyilkosságok (török bevándorlók meggyilkolása Möllnben és Solingenben), s emellett az agresszív *völkisch* nacionalizmus visszatérése.

A nyolcvanas években ez utóbbi beszédmód a „beteg” német nemzeti identitás meggyógyításának kérdése köré szerveződött, összekapcsolódva az Überfremdung („idegenek általi leigázás”; egy olyan fogalom, amelyet német nacionalisták használtak előszere-ttel, Max Webertől Joseph Göbbelsig,) korábban tabunak számító koncepciójával. Az Überfremdung-diskurzus, amelyet többek között a CDU-frakcióvezető, Alfred Dregger vezetett be, egyes bevándorló-csoportokat „asszimilálhatatlannak” bélyegzett meg, s különösen a muszlim vallásúak ellen irányult. Dregger Hessen tartományban építette ki hátországát, ahol a CDU-kormányok ebben az évezredben ugyanilyen szellemben folytatták a törvényhozást, betilítva például a közalkalmazottak fátolyviselését. ⁷

Ez tehát az a párt, amelyen belül Merkel a csúcsra jutott, akinek a bevándorlással és a „faji kérdésekkel” kapcsolatos korábbi nézetei teljes mértékben beleillettek e tradícióba. 2010-ben Merkel maga is hozzászólt a bevándorlás és a németországi muszlim kisebbség „integrációjának” kérdéséhez, s pártja ifjúsági szervezetének egyik gyűlésén úgy vélekedett, hogy a multikulturalizmus „teljes mértékben megbukott”. ⁸ „Mi érzelmileg kötődünk a keresztény értékekhez,” prédikált a kancellár, „és akik nem fogadják el ezeket [az értékeket], azoknak fel is út, le is út.” ⁹

Ez év szeptemberéből visszanezve, Merkel „monokulturális” vakbuzgósága 2010-ben, sőt, júliusi viselkedése is Reem Sahwillal szemben, már csupán homályos emlékeknek tűnik egy sötét, régmúltba vesző korból. A Merkel vezette Németország az utóbbi hónapokban az EU legnagyobbik országaként prezentálta magát a balkáni folyosón keresztül Európába érkezett menekültekkel szemben, akik közül sokan

muszlimok. E napokban (2015. szeptember) olyan esetekről is hallunk, hogy menekültek a gyerekeiket Angela Merkelről nevezték el.¹⁰

Mi magyarázza vajon ezt a páfordulást?

Először is, ott van a menekültek szilárd elszántsága, és az a tény, hogy szociális mozgalomként léptek fel. Többször láthattuk azt a figyelemreméltó átmenetet, ahogyan – Sartre kifejezésével¹¹ – „szerialis csoportból” (egyének és családok, akik keresztülkelnek Európán) „fuzionált csoporttá” (olyan társadalmi mozgalom, amely kollektíve birkózik meg az út akadályaival) alakultak át.

Slavoj Žižek számára a menekülteknek ez a mozgalma „rejtélyesen utópisztikus” patológiát mutat.¹² A menekültek „álmaikat mint feltétlen jogukat fogalmazták meg”, azt követelve a hatóságoktól, hogy ne csak „élelmiszert és orvosi ellátást biztosítsanak számukra, hanem szállítsák is el őket az általuk kívánt úti célhoz..., mintha csak az európaiak kötelessége lenne, hogy a menekültek álmait megvalósítsák – amely álmok mellelleg a legtöbb európai számára sem elérhetőek”.

De, kérdezhetjük, ha a menekülteket utópisztikus vágyak hajtják, tulajdonképpen mi ezzel a baj? Ahogy Žižek cikkének egyik kritikusa írta, „miféle lacaniánus az, aki azt mondja másoknak, hogy mondjanak le valamilyen vágyukról, csupán azért, mert az nem elérhető?”¹³

A valóságban a menekültek nem támasztottak irreális követeléseket az európai államokkal szemben, hogy szállítsák el őket, hanem magyrészt maguk jutottak keresztül Európán, maguk fizették jegyeiket, majd amikor valahol megakadályozták őket a továbbhaladásban, egy részük elkezdett „fuzionált csoportként” fellépni: szembeszállt a határőrséggel, együtt vonult az autópálya mentén, és így tovább.

Magyarországon,¹⁴ ahol a hatóságok végül mégis buszokat bocsátottak rendelkezésükre, a menekültek egyes csoportjai a társadalmi mozgalmak szokásos módján jártak el: csoportok alakultak ki, ahol megvitatták, hogy mi a hatóságok szándéka. Higgyünk-e nekik, hogy a buszok valóban Ausztriába mennek? Vagy pedig ez félrevezetés, s valójában táborokba akarnak minket zárni? Végül a legtöbben felszálltak a buszokra. Ez azonban kétségbeesett realisták kockázatos választása volt, nem pedig önelégült és elkényeztetett utópistaké.

A menekültek mozgalma öröndetes és pozitív visszhangra talált az Európában tapasztalható kollektív reakcióban. A mindennapi idegengyűlölethez (és menekültellenes gyűlölethez) szokott közbeszédben a szolidaritásnak és a könyörületnek ez a hirtelen kirobbanása katarzisként hatott.

Németországban a felebaráti szeretet kitörése különösen feltűnést keltett. Ama vágnak is kifejezése volt egyben, hogy végre valaki szálljon szembe az ország sovinizmusával: a CDU említett kampányaival és a közelmúlt rasszista előretörésével. Az utóbbihoz sorolhatjuk az iszlámofób és fajgyűlölő politikai pártok megjelenését (mint amilyen a *Szabadságpárt [Bürgerrechtspartei für mehr Freiheit und Demokratie*

– *Die Freiheit*] és az *Alternativa Németországnak* [*Alternative für Deutschland*]), a *PEGIDA*¹⁵ [*Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes*] utcai mozgalmat és a menekültotthonok elleni támadások sokaságát ezekben a hónapokban – ez utóbbiak ma is folytatódnak –, amelyek a náci szimbólumok falra festésétől az épületek felgyújtásáig terjednek.

Merkel, úgy tűnik, egyszerűen a közvélemény után eredt.¹⁶ A németek kb. 40 – egyes felmérések szerint akár 60 – százaléka, erősen szorgalmazta a menekültek százezres nagyságrendben való befogadását. De itt többről van szó. Merkel ravasz politikus, és nem a közvéleménykutatások rabja. Akkor mi magyarázza fordulatát?

A választ három elemzési szinten próbálhatjuk megmagyarázni: párt/kormány, állam/EU és politikai gazdaságtan. Az első a CDU jelenlegi pozíciójával kapcsolatos, tudniillik, hogy a párt a német nagykoalíció domináns fele. Merkel megpróbálta a CDU-t annak hagyományos vonalán tartani. A párt kényszeresen fajgyűlölő szárnyának megtartásához természetesen némi manőverezésre volt szüksége, de Merkel az alább kifejtendő okokból egy viszonylag expanzív bevándorlási politikát kezdett el képviselni.

Ezen túlmenően, minthogy a nemzet jó híre külföldön erős csorbát szenvedett a fasiszta és iszlamofób erőszak fellángolása miatt, Merkel megérezte, hogy eljött a korrekció pillanata, vagyis a menekültbarát hangulat számára lehetőséget ad arra, hogy új határvonalakat húzzon meg, s megakadályozza a CDU tovább sodródását a fajgyűlölő jobboldal felé, valamint megerősítse saját vezetői pozícióját. Ezáltal sikeresen helyreállította a görög válság kezelése miatt a nemzetközi liberális közvélemény szemében megromlott jó hírét – a sajátját és kormányáét egyaránt.

Machiavelli fölvetésére, hogy a „fejedelemnek” az fontosabb-e, hogy szeressék, vagy hogy féljenek tőle, eszerint a megfelelő válasz az, hogy az utóbbit kell választania, de vigyáznia kell, hogy ne váltson ki gyűlöletet. Ami talán közhely, de mégis van benne valamennyi igazság, és Merkel, úgy tűnik, igen megszívelte ezt az igazságot.

A második elemzési szint az EU-val és Németországnak az EU-n belüli szerepével kapcsolatos. A menekültek mozgása kis híján az európai integráció két tartópillére – Schengen¹⁷ és Dublin¹⁸ – összeomlásához vezetett. S ezek egyáltalán nem másodlagos kérdések. Az emberek mozgásának kontrollja a modern államhatalom sarokköve.

Válságos pillanat ez az EU számára, ami ráadásul hozzáadódik az euró már régóta zajló válságához. Berlin számára azonban a veszélynek ez a pillanata egyben lehetőség. „Ha bátran lépünk és tartjuk az irányt, egy összeurópai megoldás elérhetőbbé fog válni”, mondta Merkel a Bundestagban, s egyben figyelmeztette európai partnereit: ha a helyzetet nem lennének képesek kezelni, az alapjaiban rendítené meg az EU-t.¹⁹

Dublin és Schengen kettős válsága Berlinnek lehetőséget adott arra, hogy átvegye a kezdeményezést, megragadja a helyzetben rejlő lehetőséget, és „rákényszerítse másokra akaratát”. Rövid távon a németek terve, hogy egyfajta *ad hoc* kvótarendszer révén, „megszégyenítéssel és zsarolással rávegyék európai partnereiket a menekültválság terheinek megosztására”. Később, e terv szerint, az EU menekült- és bevándorlási politikája is alapvetően újraíródik majd, ami lehetőséget ad magának az uniónak az újratervezésére is.

A menekülteket üdvözlő tömegek képe Münchenből, szembeállítva a magyarországi erőszakkal, a francia hezitálással, valamint a britek ellenségességével, remek háttérrel biztosított Merkel húzásának, hogy más álláspontot foglaljon el, mint a legtöbb EU-vezető, s biztosítsa, hogy a hamarosan sorra kerülő tárgyalásokon partnerei fölébe kerekedhessen.²⁰

Középtávon Németország vezető szerepe Európában csak akkor tartható fenn, ha továbbra is a legnagyobb gazdaság marad – ám ez a státusza megkérdőjeleződött. S ezen a ponton meg is érkezünk a harmadik elemzési szinthez: a *demográfia* kérdéséhez. Németország lakossága a jelenlegi alacsony termékenységi rátával (1,4 gyermek/nő, szemben a franciaországi 2-vel és a brit 1,8-cal). az Európai Bizottság előrejelzései szerint a 2013-as 80 milliőről 2060-ra 70 millióra fog süllyedni, miközben Nagy-Britanniáé 64-ről 80 millióra nő.²¹

A 15 év alatti németek aránya hamarosan 13% alá esik, ami az egyik legalacsonyabb arány a világon, és az ország igencsak „őszülőfélben” van: az átlagéletkor elérte a 46 évet, ami Japán után a második legmagasabb a világon. A 2,8 milliós hivatalos munkanélküliség ellenére a német vállalatok 46%-ának gondot jelent megfelelő munkaerőt találni,²² és nem tűnik úgy, hogy a helyzet javulna: az egyik kutatóintézet előrejelzése szerint 2020-ra kétmillió, 2040-ben pedig már 4 millió szakmunkás fog hiányozni a német gazdaságból.

A tömeges bevándorlás hiánya, a szakmunkáshiány és a hosszabb távon ható, emelkedő függőségi ráta azzal fenyeget, hogy megfojtja a német gazdasági növekedést. A szomszédos kelet-közép-európai országok nem tudnak elegendő mennyiségű munkaerőt szolgáltatni, mivel maguk is demográfiai lejtőn vannak. Innen a nyomás, hogy a menekülteket gazdasági bevándorlókként „használják föl”. A Spiegel szerint, a német üzleti körök „a bevándorlók új hullámában lehetőséget látnak arra, hogy a vállalatok végre növekedni tudjanak, és biztosítsák hosszú távú sikerességüket. Sokan azt követelik, hogy egyszerűsítsék le a bürokratikus eljárásokat, hogy az újonnan érkezettek hamarabb beléphessenek a munkaerőpiacra.”²³

Az ilyen jellegű lobbizás már jóval a mostani „menekültválság” előtt is nyilvánvaló volt, és a *Német Munkaadói Egyesületek Konföderációja*, valamint számos óriásvállalat – mint pl. a *Daimler* – nyomására a kormány többször is módosította a vonatkozó jogszabályokat,²⁴ hogy

elősegítse a menekültek és a menedékjog-kérők gyorsabb integrációját a német munkaerőpiacon. A menekülteket, ahogy a szociáldemokrata munkaügyi miniszter, Andreas Nahles mondta,²⁵ gyorsított eljárással munkába kell állítani.

Röviden, azt láthatjuk, hogy Berlin kihasználja a menekültek iránti szolidaritás megnyilvánulását a németországi munkaerő-állomány megfiatalítására és kibővítésére.

A menekültek és a „gazdasági bevándorlók” közötti megkülönböztetés összerosását gyakran az érkezők motivációjával vagy tapasztaltságával magyarázzák. Valójában az „összerosás” a mai világrendszer velejárója, s azt egyes államok stratégiai szempontok szerint alkalmazzák.

Milyen társadalomelméleti fogalmakkal ragadhatók meg ezek fejlemények? Slavoj Žižek ekként vélekedik: „A menekültek az ára a globalizált gazdaságnak, ahol az áruk – ellentétben az emberekkel – szabadon áramolhatnak. Átjárható határok, amiket elárasztanak a külföldiek –immanens velejárója ez a globális kapitalizmusnak.”

Kissé bizarr gondolat egymás mellé helyezni a menekülteket és az átjárható határokat; föltételezi, hogy a menekültek kérdése és a globalizáció összetartozik (jóllehet számos nagy léptékű menekültmozgás az előző században éppen a deglobalizáció periódusaival esett egybe). Számomra azonban az a kapcsolat érdekes, amit ez a fajta érvelés tételez a kapitalizmus és a „légies” határok között. Itt a globalizációról és migrációról szóló irodalom egyik gyakori motívumával van dolgunk: a „biznisz” mozgékony, fluid; a tőkemozgás ösztönzi a munkaerő mozgását; ezért a tőke érdeke a munka mobilitása; a tőke egész népcsoportokat mozdít meg és kever össze a glóbuszon.

A migráció dialektikáját – e felfogásban – keresztül szövi az államok és a tőke dichotómiája. Hegelt megfordítva, itt a civil társadalom fejlődése univerzális, míg az államé partikuláris. Ahogyan egy standard tankönyv fogalmaz a témában: „A gazdasági kényszerek a migráció szabadságának irányába, míg a politikai, jogi és biztonsági szempontok a nagyobb mértékű ellenőrzés irányába fejtik ki hatásukat”.²⁵

Žižek máshol úgy érvelt, hogy „a „politikai gazdaságtan kritikájának” újraélesztése napjaink kommunista politikájának *sine qua non*-ja”.²⁶ Ez csakis helyeselhető jelszó. A gyakorlatba való átültetése azonban Žižek érvelésével ellentétes képet mutat a nemzetközi migrációról.

Az egyszerűség kedvéért itt csak a migráció domináns formájával foglalkozom: a munkaerőével, vagyis a munkaerő globális körforgásával. Ahhoz, hogy az értéktörvény érvényesülni tudjon, a munkaerőnek, elvben, áruként kell megjelennie, ami korlátlan mobilitást föltételez. „A specifikus munkák iránti közömbösség” – mint Marx írta – „olyan társadalomnak felel meg, ahol az egyének könnyedén átválthatnak egy adott munkáról egy másikra, és ahol az éppen végzett munka specifikus jellege véletlenszerű, azaz közömbös számukra”.²⁷

A bérmunka univerzális, általánosított munka. Elvontan tekintve, az általa kifejezhető tevékenység és mobilitás korlátok nélküli, tetszőleges munkáltatóhoz tapadhat hozzá. Valójában azonban a tőkével szemben álló munka, a munkások nem homogének. A ténylegesen létező munkások reprodukálni kényszerülnek önmagukat, azaz a munkaerő sajátos tulajdonságokkal rendelkező emberek formájában létezik, akik specifikus képességekkel bírnak. Ahhoz hogy ez a munkaerő többletet hozzon létre, a termelés és a mozgás ellenőrzése elengedhetetlen.

A munkaerő-kínálat egyik szabályozója a munkanélküliek „tartalék-hadserege”. Ez a felhalmozási folyamat kettős tendenciájának fluktuáló függvénye: a tőke szüntelenül nagyobb érték-többlet-tömeg kitermelésére törekszik, aminek eléréséhez mind több munkaerőt igényel; ezzel párhuzamosan viszont a tőke (relatív értelemben) folyamatosan munkaerőt tesz feleslegessé. A munkaerő kínálata, ára és sajátosságai szabályozásának – valamint a munkások munka- és életkörülményei menedzselésének – további aspektusait az állam vállalja magára.

E tekintetben az államoknak két elkülönülő „gazdasági” kényszert kell közvetítenük: ép állapotban kell tartaniuk és újra kell termelniük a munkaerőt, valamint biztosítaniuk kell kínálatát és mobilitását (rugalmasságát), s ki kell alakítaniuk azokat a struktúrákat is, amelyek kitermelik a standard, egymással felcserélhető munkaerőt, ami a tőkés munkamegosztáshoz elengedhetetlen.

A társadalmi újratermelés menedzselése gyakran összeütközésbe kerül a munkaerő szabad mozgásának követelményével. Ez az ellentét fejeződik ki a polgári politikai gondolkodás két ikereszméjében: míg a *liberalizmus* a hangsúlyt a mozgásszabadságra, az esélyegyenlőségre és az univerzális jogokra helyezi, a *konzervativizmus* a társadalmi stabilitást és ellenőrzést részesíti előnyben. E két mozzanat, tehát a munkaerő szabad áramlását és a társadalmi stabilitást biztosító politika, a részletek tekintetében összeütközésbe kerül egymással, jóllehet alapjuk közös.

A munka oldaláról nézve, a munkások szüntelen küzdelmet folytatnak munkaerejük értékével, a munka szabad mozgásának szabályozásával és normáival, valamint a munkanélküliek tartalék-hadseregének körülményeivel kapcsolatban. Adott esetben támogatják például a munkaerő-piaci „rugalmatlanságot”, hogy megvédjék munkakörülményeiket, míg máskor megpróbálják megakadályozni – David Harvey szavaival²⁸ – „a hagyományos segélymechanizmusok és életformák” elpusztítását a szolidaritás szigeteinek kialakításával: „a segítségnyújtás bonyolult rendszereit a családokon és közösségeken belül”.

A bérmunkások egyben „körbejárják a bolygót, hogy elmeneküljenek a tőke pusztítása elől, s kibújjanak a kizsákmányolás legrosszabb aspektusai alól.” Természetesen a tőke saját hasznára fordítja a „munkások szüntelen kutatását egy jobb élet után”, s a munka mozgásának

szabályait saját igényei szerint alakítja. A migráció mindazonáltal a munkások bővülő anyagi és kulturális horizontjának kifejeződése és egyben eszköze is.

A munkások – szubjektivitásuk e konkrét kifejeződésén túl –, amennyiben szabadok, formális, elvont szubjektivitással is rendelkeznek: a jogrendszerben mint jogi személyek és mint tulajdonuk (munkaerejük) birtokosai jelennek meg.

A munkásmozgalom szervezetei történetileg az állampolgári jogok kibővítésének élharcosai voltak, csakúgy, mint a „szociális jogok” (a jóléti rendszer) esetében. A jogok, a jog által szentesített hatóságok és az állampolgárság azonban egyúttal jogi ruházatát adják a kizsákmányolás és az uralom struktúráinak.

Az állampolgárság és az állampolgári jogok nem egyetemesek, hanem államok tulajdonságai, amelyek közvetítik a megfigyelés és a társadalmi kontroll mechanizmusait, s az állampolgárságot és a jogokat eszközként használják fel a lakosság megosztására, szelektív privilegizálására és menedzselésére.

Az amerikai alkotmánytól a Joseph Chamberlain-féle *Natal Formula** – ami a bevándorlás feltételül egy európai nyelv ismeretét szabta meg Ausztráliában, hogy az ország fenntarthassa „fehér jellegét”, anélkül hogy formálisan áthágná az egyenlő bánásmód elvét – és a „dokumentálatlan” bevándorlók jogfosztásáig, a szabadságjogokat az államok szelektíven adagolják. Habár e jogok formálisan egyetemesek, a hatalom a valóságban sajátos és diszkriminatív módon forgatja őket.

A munkásmozgalmat meghatározta az a körülmény, hogy az állampolgárság és a parlamentáris demokrácia, miközben kibővíti a munkások és szervezeteik lényegi cselekvési terét, egyszerismind erősíti azokat a „gazdasági” kapcsolatokat, amelyek béklyókban tartják őket.

Történetileg nézve, a munkások kiharcolták az állampolgári és politikai jogok kiterjesztését, amikkel eredetileg csak a kiváltságos osztályok rendelkeztek. E jogokat azonban államok alkotják meg, alkalmazásuk a munkások egyénekként való bevonását jelenti a politikai közösségbe. Az állampolgárság és a demokrácia intézményeinek kifejlődése a munkásokat egy osztályokon átívelő, „elképzelt közösségbe”²⁹ integrálta, s e folyamat a bevándorlókat mint „másokat”, sőt, mint „deviánsokat”, a társadalmi kontroll tárgyait rögzíti.

Ilyenformán a bevándorlás ellenőrzése az állami szuverenitás egyik fő pillérévé vált: hogy ki hova tartozik, azt az állam dönti el, amelynek hatalmában áll megalkotni, megváltoztatni és ellenőrizni a

* A J. Chamberlain gyarmatügyi minisztersége idején (1897) először a dél-afrikai *Natal* gyarmaton bevezetett törvény az indiai bevándorlókkal szemben, amelyet 1901-ben, az ázsiai immigráció megakadályozása érdekében, az *Ausztrál Államszövetség* törvénykezése is bevezetett. (A szerk.)

vonatkozó szabályokat; falakat emelni vagy ledönteni; folyamatosan újradefiniálni, ki van „bent” és „kint”, hogy ki „gazdasági bevándorló”, ki „menekült”, mely „etnikumokat” látják szívesen, és melyeket tekintik „deviánsoknak”.

A késő tizenkilencedik század meghatározó időszak volt ebben a kérdésben. Egyszerre volt az imperialista expanzió és a „tudományos” rasszizmus hegemoniájának, a többitnikumú hierarchiák egy-egy nemzetállamon belüli újraalkotásának, az ipar és a jóléti rendszer fokozott állami ellenőrzésének, illetve a „szociális kérdés” kikristályosodásának korszaka. Mindezek kontextusában a nemzetállami infrastruktúrák kialakítása lehetőséget adott arra, hogy az osztálykonfliktusokat a munkaerőpiac szabályozásának kérdései körül – és mindenekelőtt a bevándorlás ellenőrzésén keresztül – intézményesítsék. Az állam a külföldiekkel szembeni munkaerő-piaci diszkrimináció bevezetésével mint a belföldi munkaerő védelmezője mutathatta be önmagát.

A nemzeti munkaerőpiac szabályozása kísérlet volt az államok részéről arra, hogy szembeszálljanak a felforgató internacionalizmussal – ami például az ír munkásoknak a modern brit szakszervezetekben való tömeges részvételében, vagy az *I.* és *II. Internacionálé* létrehozásában nyilvánult meg –, azáltal, hogy demarkációs vonalat húztak az állampolgárok és az idegenek között. Sokan emlékeznek 1914 augusztusára, mint az európai munkásmozgalmon belüli internacionalizmus bukására,³⁰ kevesebb szó esik azonban arról, hogy napjainkban a bevándorlással kapcsolatos relatíve internacionalista álláspontról elmozdulás megy végbe a korlátozások, az „elsőbbséget a belföldieknek a munkaerőpiacon” elve felé.

E gondolatok jelentős visszhangra lelnek napjainkban is: lásd például Bernie Sanders* szembenállását a nyitott határokkal, mondván, hogy ezek „a nemzetállam megszüntetésével fenyegetnek”. Vagy vegyük Žižeket. A szlovén szerző számos kérdésben valóságos képromboló, az utópisztikus merészség képviselője, aki éles gúnnnyal szól azokról a langyos „antikapitalistákról”, akik a rendszer ilyen vagy olyan „túlkapásait” ostorozzák, ám implicit céljuk végső soron csupán a rendszer „szabályozása”, mivel megbéklyózza őket, hogy nem képesek megkérdőjelezni „a liberális-demokratikus kereteket, amiken belül e túlkapásokkal szembe kellene szállni”³².

Ám a bevándorlás korlátozásával kapcsolatban Žižek hasonló módon „képtelen” a „keretek” megkérdőjelezésére. Kritizálja radikalizmusukért a nyitott határok híveit, s felszólítja az EU-t, hogy..., nos, hogy tegye azt, amit természetéből adódóan amúgy is tenne: „vezessen be átlátható szabályokat” a bevándorlással kapcsolatban, tagadja meg a

* Amerikai politikus, demokrata párti szenátor (1941), az 2016-os elnökválasztás egyik hivatalos elnökjelöltje. (A szerk.)

menekültektől, hogy megválasszák célszágukat, és ragaszkodjon ahhoz, hogy tiszteljék „a nyugat-európai életformát”. E szabályokat, teszi hozzá, „nyíltan ki kell mondani, és be kell tartatni, ha kell, elnyomó intézkedésekkel is”.³³

A liberális-demokratikus *mainstream* számára a válság a „menekültek áradatának” válsága, amit bevándorlás-korlátozással és a „nyugat-európai életforma” szilárd megvédésével kell megoldani. De nyilvánvaló, hogy a valóság ennek az ellenkezője. A válság éppen ennek az „életformának” a megnyilvánulása: gondoljunk arra, ahogyan a nyugat-európai államok részt vettek Irak kivéreztetésében (s ezáltal megteremtették azokat a feltételeket, amik között az Iszlám Állam lét-rejött)³⁴, illetve magára a bevándorlás-korlátozás rendszerére.

E rendszer – *pace*, Sanders – a származási ország szerinti osztályozáson keresztül a munkáltatóknak kedvez, ráerősít a „faji” hierarchiákra, s a dokumentumokkal nem rendelkezőket a folyamatos alávetettség helyzetébe taszítja. 2005 óta az USA-ban több bevándorló került „illegális” kategóriába, mint a különféle legális státuszokba összesen.³⁵ A kialakult megosztottságot azután lehet naturalizálni, vagy kulturális és nemzeti sztereotípiák fogalmaival illetni, miközben valójában a bevándorlásra vonatkozó korlátozások rendszere termeli ki őket. Az eljárás járulékos célja, hogy fegyelmesse a belföldi bémunkásokat, s körükben szolidaritás helyett gyűlölködést és rivalizálást gerjessen.

A nyitott határok megteremtése olyan gyakorlati javaslat, amely nemcsak etikai, hanem egyben politikai, társadalmi és gazdasági alapokon is nyugszik.³⁶ Az emberek általában nem szeretnek más országba költözni, hiszen kulturális sajátosságaik, társadalmi és családi kötelekeik otthonukhoz kötik őket. Ami ennél is fontosabb: a határok megnyitása nem valamiféle elvont jog önmagában álló követelése, hanem összekapcsolódik a forradalmi változás tágabb folyamataival, s része „a közjavakért folytatott küzdelemnek”. Nélküle a bevándorlási politika ördögi köre tovább folytatódik: a zsilipeket időnként megnyitják, majd egyszer csak elzárják. Európában a szeptemberi első (részleges) határmegnyitási reakciók után az inga máris visszafelé lendült a szigorúbb ellenőrzés felé. Magyarországon a pengedrőbtől készült „vasfüggöny” már teljes hosszában felállt. Németország átmenetileg lezárta határait,³⁷ és bejelentette, hogy a menedékjogért folyamodók korábbi pénzbeli juttatásait természetbeliekre kívánják lecserélni, a Balkánról érkezett menekültek mindegyikét vissza fogják utasítani, s az egyszer már visszautasítottakkal szemben ötéves belépési tilalmat vezetnek be.

Merkel bejelentette (ritka egyetértésben Žižekkel), hogy azokkal a bevándorlókkal, akik az országban maradhatnak, „világosan tudatni kell, milyen szabályok uralkodnak ebben az országban. Nem engedjük, hogy újabb milliók jöjjenek.”³⁸ Egy ismert CSU-képviselő

pedig egyenesen odáig ment, hogy felvetette a szíriai menekültek kitoloncolását, mondván: „Szíriában is vannak biztonságos régiók”.³⁹

Németországban és Európa más részein a baloldal megpróbál szembeszállni ezekkel a támadásokkal, hogy a menekülteket szívesen fogadják és segítségben részesítsék. Emellett azt is követeli, hogy az európai államok szabadítsák föl a szükséges forrásokat. De hosszabb távon ezek az erőfeszítések csupán cseppek a tengerben, ha nem sikerül a bevándorlás-korlátozási intézkedésekkel szembeni diffúz ellenérzéseket normává, szilárd beállítódássá, végső soron *társadalmi mozgalom*má átformálni.

Jegyzetek

- ¹ Angela Merkel comforts sobbing refugee but says Germany can't help everyone, *The Guardian*, 2015. július 16. <http://www.theguardian.com/world/2015/jul/16/angela-merkel-comforts-teenage-palestinian-asylum-seeker-germany>
- ² Angela Merkel makes a 14-year old Palestinian girl cry by telling her she is not welcome in Germany, *Mondoweiss*, 2015. július 16. <http://mondoweiss.net/2015/07/palestinian-telling-welcome>
- ³ Protection of, or protection from, refugees?, *Refugees Magazine*, 1995. szeptember 1. <http://www.unhcr.org/3b543d444.html>
- ⁴ Maryellen Fullerton: *Failing the Test: Germany Leads Europe in Dismantling Refugee Protection*. <http://www.tilj.org/content/journal/36/num2/Fullerton232.pdf>
- ⁵ Why Boat Refugees Don't Fly!, *Gapminder Foundation*. <https://www.youtube.com/watch?v=YO0IRsfrPQ4>
- ⁶ Asylum in Deutschland: A Second Battle for Survival. <http://alfabus.us/asylum-in-deutschland-a-second-battle-for-survival/>
- ⁷ Muslim city employee resigns over burqa ban. *Deutsche Welle*, 2011. február 3. <http://www.dw.com/en/muslim-city-employee-resigns-over-burqa-ban/a-14810752>
- ⁸ The end of multiculturalism, Islamophobia and the role of NATO. *Al Arabiya News*, 2010. november 23. <http://www.alarabiya.net/views/2010/11/23/127119.html>
- ⁹ Joel Kotkin: Who's Racist Now? Europe's Increasing Intolerance. *Forbes*, 2010. október 18. <http://www.forbes.com/sites/joelkotkin/2010/10/18/whos-racist-now-europes-increasing-intolerance/>
- ¹⁰ In Germany, grateful refugee names her child 'Angela Merkel'. *Reuters*, 2015. Augusztus 14. <http://www.reuters.com/article/2015/08/14/us-europe-migrants-merkel-baby-idUSKCN0QJ1F220150814>
- ¹¹ Sartre, Jean-Paul 2004: *Critique of Dialectical Reason: Theory of practical ensembles*. London, Verso Books
- ¹² Slavoj Žižek: The Non-Existence of Norway. *London Review of Books*, 2015. szeptember. 9.
- ¹³ Sam Kriss: Building Norway: a critique of Slavoj Žižek. <https://samkriss.wordpress.com/2015/09/11/building-norway-a-critique-of-slavoj-zizek/>

- ¹⁴ John Domokos: Refugees, Hungarians and me: walking together, transformed together. *The Guardian*, 2015. szeptember 11.
- ¹⁵ Anthony Fano Fernandez: Germany's New Far Right. *Jacobin*, 2015. február 20. <https://www.jacobinmag.com/2015/02/germany-far-right-pegida/>
- ¹⁶ Why Angela Merkel is so generous to the refugees, *Euractiv.com*, 2015. szeptember 9. <http://www.euractiv.com/sections/justice-home-affairs/why-angela-merkel-so-generous-refugees-317460>
- ¹⁷ Schengen: Controversial EU free movement deal explained, *BBC News*, 2015. szeptember 14. <http://www.bbc.com/news/world-europe-13194723>
- ¹⁸ What is the Dublin system? <http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/protection-in-europe/10-dublin-regulation.html>
- ¹⁹ Merkel im Bundestag: Deutschland soll in Flüchtlingsfrage vorangehen, *Spiegel Online*, 2015. szeptember 9. <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/fluechtlinge-merkel-sieht-deutschland-in-vorbild-rolle-a-1052067.html>
- ²⁰ Why Angela Merkel is so generous to the refugees, *Euractiv.com*, 2015. szeptember 9. <http://www.euractiv.com/sections/justice-home-affairs/why-angela-merkel-so-generous-refugees-317460>
- ²¹ Robert Peston, Why Germany needs migrants more than UK, *BBC News*, 2015. szeptember 7., <http://www.bbc.com/news/business-34172729>
- ²² Why Angela Merkel is so generous to the refugees, *Euractiv.com*, 2015. szeptember 9. <http://www.euractiv.com/sections/justice-home-affairs/why-angela-merkel-so-generous-refugees-317460>
- ²³ Rx for Prosperity: German Companies See Refugees as Opportunity, *Spiegel*, 2015. Augusztus 27. <http://www.spiegel.de/international/germany/refugees-are-an-opportunity-for-the-german-economy-a-1050102.html>
- ²⁴ Lásd a 23. sz. jegyzetet.
- ²⁵ James F. Hollifield (ed.) 2014: *Controlling Immigration, A Global Perspective*. Stanford University Press
- ²⁶ Žižek, Slavoj 2011: *Living in The End of Times*. London, Verso Books
- ²⁷ Marx, Karl: *Grundrisse*. <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/ch01.htm>
- ²⁸ Harvey, David 2007: *The Limits to Capital*, London. Verso Books
- ²⁹ Anderson, Benedict 1991: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, Verso, 1991. Magyarul: *Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2006.
- ³⁰ Marcel Liebman: 1914: *The Great Schism*. <https://www.marxists.org/archive/liebman/1964/xx/schism.htm>
- ³¹ Bernie Sanders: "Open Borders": A Gimmick, Not a Solution, 2015. augusztus 5. <https://berniesanders.com/open-borders-a-gimmick-not-a-solution/>
- ³² Slavoj Žižek: A Permanent Economic Emergency. *New Left Review* 64. July-August 2010. <http://newleftreview.org/II/64/slavoj-zizek-a-permanent-economic-emergency>
- ³³ Lásd a 12. sz. jegyzetet.
- ³⁴ David Mizner: Don't Blame Islam. *Jacobin Magazine*, 2015. január 30. <https://www.jacobinmag.com/2015/01/united-states-saudi-arabia-isis/>
- ³⁵ Bridget Anderson, Nandita Sharma, Cynthia Wright: Why no borders? *Refuge*, 2009. <http://refuge.journals.yorku.ca/index.php/refuge/article/view/32074>
- ³⁶ Lásd a 35. sz. jegyzetet.

- ³⁷ Flüchtlingskrise: Deutschland führt vorübergehend Grenzkontrollen ein, Spiegel Online, 2015. szeptember 13. <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/fluechtlinge-deutschland-fuehrt-voruebergehend-grenzkontrollen-ein-a-1052704.html>
- ³⁸ Merkel im Bundestag: Deutschland soll in Flüchtlingsfrage vorangehen, *Spiegel Online*, 2015. szeptember 9. <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/fluechtlinge-merkel-sieht-deutschland-in-vorbild-rolle-a-1052067.html>
- ³⁹ Zuwanderung: CSU-Politiker will Flüchtlinge auch nach Syrien abschieben, *Spiegel Online*, 2015. szeptember 8. <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/csu-max-straubinger-will-fluechtlinge-nach-syrien-schicken-a-1051970.html>

(Fordította: Koltai Mihály Bence)

(Eredeti megjelenés: <https://www.jacobinmag.com/2015/09/refugee-crisis-merkel-europe-germany/>)

<http://www.massimomion.com/wp-content/uploads/2015/06/EUROPEAN-PROGRAMME-FOR-MIGRATION-featured-image-960x514.jpg>